

PRONOMS ÀTONS I TÒNICS EN FUNCIO D'OBJECTE A LES ESTRUCTURES DE DOBLAMENT DE CLÍTIC DEL CATALÀ ANTIC.

Montserrat Batllori, Ana Maria Martins i Francisco Ordoñez

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball descriurem algunes de les estructures que integren pronoms tòpics en funció d'objecte directe o d'objecte indirecte i examinarem les dades relatives a les configuracions de doblament de clític i de pronom tòpic aïllat en català antic. L'apartat 2 presenta la identificació i descripció de les dades que estudiarem, les quals han estat extretes del Corpus del Català Antic constituït sota el projecte *Vers una Sintaxi Històrica del Català*. A l'apartat 3 s'examina la freqüència de les estructures esmentades i les dues seccions següents se centren en l'estudi de la forma *ell* en contrast amb *a ell*. A 6 s'ofereix una explicació general de la posició que ocupen els pronoms tòpics dins la frase i a 7 es fa una comparació de les dades del català antic amb les del portuguès antic. Finalment, a 8 se citen els resultats d'aquest estudi preliminar.

En català antic els pronoms personals tòpics d'objecte directe o d'objecte indirecte poden aparèixer sense doblament de clític –vegeu (1) i (2), respectivament.

- (1) a. Mas sent Martí servia **a ell** a la pràticha. (C-03, 198)
b. que nós d'ací avant havem **a ell** per ciudadà e vehí nostre. (E-04, 8)
- (2) Car en altra manera, senyor, no seria àls sinó dar **a ells** audàcia de inobediència e de malignitat (E-04, 10)

Tot i així, també és possible trobar frases en què s'ha doblat el clític, com es pot veure a (3). Cal tenir en compte, però, que –com es veurà més endavant– la freqüència d'aquest tipus de construccions és molt més baixa que la dels exemples de (1) i (2).

- (3) un dia donaren **li** a beure un verí mortal, **a ell** i al seu germà Mangodamar (A-01, 42)

A diferència del que passa en català contemporani (cf. Todolí 2002),¹ la possibilitat de no doblar el clític no es dona únicament amb els pronoms de tercera persona, com mostra (4), sinó també amb els de primera i segona persona – vegeu (5) i (6).

¹ Todolí, Júlia 2002. "Els pronoms". In Solà, J., M. R. Lloret, J. Mascaró e M. Perez Saldanya, eds. *Gramàtica del Català Contemporani*. Barcelona: Empúries.

- (4) E dix que no, car null temps féu fer letres **a ell** ni a altre si no con ne trametia a son marit qui era en Gènova; (G-01, 20)
- (5) a. encara que jo u é treballat quant **a mi** és stat posible, no u é pogut acabar (I-06, 19)
 b. que-s regale com regalaria vostra senyoria **a mi** en semblant nesesitat (I-06, 114)
 c. en lo que toca **a mi** à fet lo que deu ý no à errat sinó contra sí matex (I-06, 176)
- (6) a. Nostre Senyor hi provehexca com ho pot fer ý guarde **a vós** ý a vostra muller, a la qual molt me coman. (I-06, 196)
 b. tostemps he conegut **tu** per bo [XIV. Bernat Metge: V. 159; Par (1923: 34)]
 c. has loat **tu** mateix [XIV. Bernat Metge: 2203; Par (1923: 21)]

2. SELECCIÓ DE LES DADES.

Per raons d'extensió, queden fora d'aquest estudi els pronoms d'objecte tònic que apareixen en contextos en els quals un clític no seria permès. És a dir, en aquells contextos que no inclouen un hoste apropiat pel clític –com ara una forma verbal finita, infinitiva o gerundiva. Vegeu les frases de (7) a (11):

- (7) lo reintegràssem en la valor de les dites mercaderies **a ell** preses e robades (E-04, 19)
- (8) E retenim aytambé que tot ço que-ls jutges delegats hauran d'aquells pleits que ó donen a nós, salvu **a ells** lur salari. (F-14, 163)
- (9) e salavòs lo dit Guillemó sí laxà lo dit ase e aramí lo puny al dit jueu e aquell **a ell**, dels quals sa donaren de grans punyades G-04, 52)
- (10) Lo llisenciado li té molt bona maya ý li mostra molta amor, ý lo chic **a ell**. (I-06, 80)
- (11) Interrogata si-l dit marit seu havia haüt alcun mal solaç o fets alguns reptaments **a ella** deponens. E dix que no. (G-01, 21)

Procurarem excloure també els casos en què el pronom tònic en funció d'objecte es troba focalitzat a la perifèria esquerra –com els de (12), o dislocat a l'esquerra sense doblament de clític –com a (13), o bé dislocat a l'esquerra amb doblament de clític –com a (14). Cal deixar clar, però, que no sempre es pot arribar a determinar de manera clara i rigorosa quines frases corresponen a estructures de dislocació a l'esquerra (LD) o de dislocació a l'esquerra amb clític (CLLD).

- (12) a. **a Ell** plàsia, per sa infinida misericòrdia, que axí vaja fins a tornar-la en sa conplida salut y forses. (I-06, 142)
- b. perquè ab lo temps, porà ser, nostre Senyor inspire a ella y a tots lo camí més saludable. **A Ell** plàsia dispondre-n a son servey. (I-06, 1)
- c. **a ells** no u digau asò, que sols vos ho dich perquè sapiau ma intensió (I-06, 186)
- d. Les mies dones estan ja bones, però tan flaques que encara tenen vida de malaltes, especialment Oluja, que à menys que la dexà la febra. Na Blanes à de soprir per totes y **a ella** é donat càrec de l'ama y de la chica perquè és avesada de miyons y té edat per a sofrir males nits, encara que esta fins así no és ploradora. (I-06, 99)
- (13) a. e **a ells**, en aquestes coses, astrenyem e condempnam. (G-03, 152)
- b. que en veritat en asò no·m deveu res a mi, que ells de son propi motiu ó àn demanat y m'àn escrit a mi que u parlàs ab lo senyor bisbe; y axí deveu donar les gràsies totes a ells, y a ell, y **a mi** no les deveu, sinó que·m só alegrada de vostra endresa. (I-06, 217)
- (14) a. Sa Majestat pot acabar ab lo nou papa que·s tinga consili, que no dexarà de anar-í, però, altrament, no exirà d'Espaya, que **a ell no li satisfà y a nosaltes, menys**. (I-06, 45)
- b. Plàsia Déu que **a ell, y a tots, nos** comprenen les benediccions de vostra senyoria, axí com les nos dóna de bona voluntat. (I-06, 17)
- c. en cas que dona Beatriu reste ab llibertat de casar, sopicam don Juan, mon senyor, y jo a vostra senyoria treballe que no case ab ell, pux **a ella** tampoc no **li** satisfà, axí per lo poc que ell té com per lo deute, y **a ella** no **li** faltaran marits ab que porà triar. (I-06, 50)
- d. Lo prínsep de Savoya era lo cap de la una partida y lo conte de Benavent, de l'altra. Lo prínsep coregé ses llanses y rompé'n una primeta y **a ell** no l'encontraven, que encara feya masa. (I-06, 59)
- e. que encara que les sues lletres y les nostres vingeren ab un portador, **a ella li** donaren les sues un dia abans. (I-06, 133)
- f. Y don Juan, mon senyor, desija molt procurar-los per a mosèn Capeller o que, si a ell li resten, que·ls y renunsiàs. Y axí sopicam a vostra senyoria que u procure com li tinc escrit ab lo dit bisbe, perquè **a ell li seran poca ajuda y a mosèn Capeller, molt gran**, y devem-li molt. (I-06, 142)
- g. y, com són tan poca cosa, **a ell li farien poca ajuda** y costar-li-y en les bules per a poder-los retenir, **y per a l'altre serà algun socorro** (I-06, 147)
- h. Venerable y singular amich: Ab lo portador é rebuda una letra, juntament ab les copes de vidre, les quals són vengudes bones y sanceres, que no s'à trencat res, y les tases de salva de la matexa manera. É folgat molt ab elles, per complir lo que Sa Magestat m'avia manat. **A ella li** àn paregut bé y à mostrat ser servida d'eles (I-06, 218)
- i. La muller del mestre racional asertà en lo que dix de la venguda de la marquesa, com més llargament ó tinc escrit ab altra a vostra senyoria. Y, sens dupte, pot creure qu'è folgat en estrem de veure-la y besar-li les mans así, sinó que·ns près descuydadament, y axí, per complir ab lo que deviem, tingérem un poc de treball. Però, en fi, tot anà raonablement. **A ella li** à pesat molt no trobar a vostra senyoria así, y encara pensava no trobaria nosaltres, après de aver treballat a tota sa requesta de venir per aquest camí sols per veure·ns. (I-06, 10)

Així doncs, ens centrarem en les estructures de doblament de clític i tindrem en compte tant els casos en què existeix efectivament el doblament, com aquells en què el doblament seria possible tot i no trobar-se documentat –vegeu els exemples de (15) i (16), respectivament. També prendrem en consideració les estructures en què hi ha variació i els pronoms d’objecte tòncics alternen amb els pronoms àtons –com per exemple (17):

- (15) e que **li** valla son dret **a ella** e sos n·III· filetz orfanetz los quals presenta denant la cort. (G06, 86)
- (16) se clama d'en Barral Fferrer e posa contra él que deu **a ella** e al seu marit deffunct n·XVI· sols per rahon d'una maçmudina que li prestaren (G-06, 99)
- (17) Si null hom dóna a **alcú** la sua cosa a loguer o dóna **a ell** la sua cosa per rahon de posa o que la **li** defenesca o que la **li** dón per rahó de cambi o que la **li** dó a senç o la **li** dó a certa part de fruyts (F-14, 95)

3. FREQUÈNCIA DE LES ESTRUCTURES AMB I SENSE DOBLAMENT DE CLÍTIC

Algunes frases que inclouen un pronom tònic d’objecte aïllat són clarament equiparables a les frases amb doblament de clític pel fet que no hi podria aparèixer un clític aïllat. Són frases com les de (18) i (19), en les quals el pronom tònic va lligat a paraules com *sol*, *mateix*, o bé frases com les de (20) i (21), en les quals el pronom d’objecte té una interpretació de focus contrastiu o emfàtic, i també frases com les de (22) i (23), que presenten coordinació.²

- (18) dirà e demanarà que **a ell sol** la comanda sia restituïda e sia aparellat de donar segurtat (F-14, 83)
- (19) a. E si ells s’í són volguts singularment entendre, deu ésser **a ells mateix** imputat (E-08, 64)
b. Per major espay li scriuré avisant-lo de tot lo que s’à tractat aquest capítol; no és mester que ningú·l veja, bastarà que **a ell matex** lo mostreu.(I-06, 225)

² De totes maneres, la coordinació amb un clític sembla possible en català antic, com mostren les frases de (i) i (ii) que es llisten a continuació. A la frase de (ii), però, no s’ha d’excloure la hipòtesi que el pronom “nos” coordinat amb “les bèsties” sigui en realitat un pronom tònic aïllat.

- (i) Déu sap lo que **m’**a pesat **y a ell** també no poder-se llevar l’escrúpol per conplir lo que vostra senyoria manava. (I-06, 19)
- (ii) E *aquí* los moros de Serra tolgueren-nos a ells e soltaren-**nos e les bèsties**. (G-12, 1)

- (20) Si el marit pendrà coses mobles o no mobles que li sien donades, estimades e preades en exovar, lo perill d'aqueles coses estimades pertayn **a ell**. Emperò, si li seran donades coses en exovar que no seran estimades, lo perill d'aqueles coses pertayn **a la muller** (F-14, 115)
- (21) Lo camp qui serà donat al marit en exovar, lo marit no·l pusque vendre ne alienar contra volentat de sa muller, jasia ço que **a ell** sia donat per rahó d'exovar; per ço que la fragilitat de les fembres no torn ne sia girada en dan, ne en piyorament de lurs coses. (F14, 94)
- (22) pux veuen quant poc àn aprofitat les mayes ý barateries **a ells ni als seus**. (I-06, 76)
- (23) e entretant lo cavaller se enamorà de la esclava, e tanta de amor li havie, que meyspreà la filla del rey, en tant que en taula fahye servir a la filla del rey **a ell e a la esclava**. (C03, 37)

El passatge del text G-08 (*Processos de crims*) que es reproduex a l'exemple (24) il·lustra alhora el doblament de clític i el pronom tònic aïllat en el mateix tipus de context. Noteu que, en aquest cas, la presència d'un clític aïllat no seria permesa perquè el pronom tònic, tant a la frase en què hi ha doblament de clític, com a la frase en què apareix aïllat, està modificat per un adjunt nominal: *deposant* i *testis*, respectivament. D'acord amb el que acabem de dir, podem veure que a la frase *E ell (...) dix-li*, amb l'objecte expressat només mitjançant un clític, no hi ha cap adjunt nominal associat al pronom.

- (24) **E lo dit Miquell respòs e dix-li a ell, deposant**, tals o semblants paraules: Cap d'eytal!,” \\ jurant de Déu, “què us hi va, a vós, si jo vag e vinch?, vedar-m'ó éu vós?”. \\ **E ell, testis, burlant dix-li**: ”Orat!, no t'ó dich per mal, car jo ja costum de burlar-me ab tu”. \\ E lo dit Miquell tornà-se·n e parlà ab na Civera hí ab la muller de Rodrigo en lo carrer d'en Civera. **E depuys tornà e dix a ell, testis**: ”Cap de Déu!, vedar-m'ó heu vós?”. (G-08, 1)

D'altra banda, en determinats passatges dels textos estudiats es troba variació entre l'aparició dels pronoms àtons i els tònicos –vegeu les frases de (25) a (29):

- (25) Si **alcú** farà demanda a altre d'alcun camp dién que aquell camp pertany **a ell**, per ço cor altre lo **li** haurà donat e car açò no porà provar que **li** fos donat ne liurat, l'adversari seu serà per sentència absolt, si puy aquel meteix camp demanarà a aquell metex hom per altra rahó, dién que aquell camp pertany **a ell** per rahó de compra, deu ésser hoït per lo jutge, e no nou **a ell** ni a la sua demanda si **li** serà posada excepció de la primera sentència. (F-14, 166)

- (26) lo **comprador** no és tengut de pagar lo preu, si doncs lo venedor no darà **a ell** fermança covinent o fermançes segons la valor de la cosa que la **li** defene (F-14, 182)
- (27) Mas si sentència diffinitiva serà donada contra **aquell** que pac lo deute que **li** serà demanat o que restituesque aquela cosa que **li** serà demanada a **aquell** qui la **li** demane, ladoncs no sia restituïda **a ell** la possessió si no pagarà primerament lo deute e les despeses davant dites (F-14, 156)
- (28) e dix-li e li manà que aquella aportàs a casa **del dit jueu** e la liuràs **a ell**. (G-01, 12)
- (29) prengeren ab les mans als cabeils **al dit juheu**, e tiraren **a ell** pels cabels e gitaren-**lo** en terra (G-12, 102)

En aquest estadi de la nostra investigació no podem determinar amb seguretat si les frases de (18) a (23) representen o no una estructura diferent de la que es dona en les oracions amb pronom tònic de (25) a (29). És a dir, no podem afirmar si a les frases de (25) a (29) el doblament de clíctic és possible, encara que no es manifesti, o si és una opció exclosa. En realitat, d'acord amb la perspectiva teòrica segons la qual no hi pot haver variació entre pronoms clítics i pronoms no clítics (Chomsky 1981, Cardinalletti i Starke 1999)³ les frases amb pronom tònic de (25) a (29) s'haurien de considerar estructures de doblament encobertes. Per ara, deixarem aquesta qüestió oberta i donarem informació relativa a la freqüència de les estructures de doblament de clíctic en el corpus, posant en un mateix grup totes les frases amb un pronom tònic d'objecte aïllat.

Després d'una consulta total del corpus pel que fa a les frases que inclouen el pronom no clíctic de tercera persona (*ell, ella, ells, elles*) en funció d'objecte directe o indirecte i un cop excloses les frases dels tipus exposats al segon apartat, ens queda un total de 28 frases amb doblament de clíctic davant de 335 frases amb un pronom tònic d'objecte aïllat. La freqüència de les estructures amb doblament de clíctic en el cas del pronom de tercera persona és, doncs, força baixa. A més, 21 dels 28 exemples recollits pertanyen a un mateix text, del segle XVI, les *Cartes d'Hipòlita i Estefania* (codificat com I-06). Per tant, s'observa que tot i que el doblament de clíctic sigui una opció gramatical en català des dels primers textos –vegeu l'exemple de (30)– aquesta opció només sembla adquirir

³ Chomsky, Noam 1981. *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
 Cardinalletti, Anna and Michael Starke 1999. "The typology of structural deficiency: A case study of the three classes of pronouns". *Clitics in the Languages of Europe*, ed. by Henk van Riemsdijk. Berlin: Mouton de Gruyter. 145-233.

una expressió significativa a partir del segle XVI. Abans del XVI, les frases amb pronoms tòpics aïllats constitueixen clarament l'opció preferent. A continuació, se citen tots els exemples de doblament de clíctic mitjançant el pronom de tercera persona que es troben al corpus – vegeu les dades de (30) a (57) que es llisten a continuació. Probablement entre aquests enunciats hi ha algunes frases que corresponen a estructures de dislocació a l'esquerra amb clíctic (CLLD) i no a estructures de doblament de clíctic – vegeu, per exemple (44). Davant del dubte hem decidit incloure-les en aquest grup. Compareu les frases de (30) a (57) amb altres exemples que interpretem com dislocació a l'esquerra amb clíctic (CLLD) i que presentem en la seva totalitat a (14). Com mostren els exemples de (30) a (57), el doblament de clíctic es dona en el corpus en el mateix tipus de contextos que afavoreixen o fan que esdevingui obligatori el doblament de clíctic a les llengües romàniques contemporànies: és a dir, a les configuracions de coordinació –per exemple (30), (31) i (33)–, o de modificació d'un pronom d'objecte – com a (34), en què *ell* està modificat per l'adjunt nominal *deposant* –, i també en casos de focalització emfàtica o contrastiva –per exemple (32), (39) i (40).

- (30) Et rancur-me·n del castel de Caboded hon jo pris podstad per mal che Mir Arnall **m'**avia fait et dict **a mi** et a ma muler; (F-05, 1)
- (31) un dia donaren **li** a beure un verí mortal, **a ell** i al seu germà Mangodamar (A-01, 42)
- (32) E la dita esclava dix a aquest testis que la dita letra havia es[cr]i[t]a n·i· fill d'en Alamany, qui està als Ollers, e que **a ella li** ensenyaria la casa on la havia aportada. (G01, 3)
- (33) e que **li** valla son dret **a ella** e sos n·III· filetz orfanetz los quals presenta denant la cort. (G06, 86)
- (34) E lo dit Miquell respòs e dix-**li a ell**, deposant, tals o semblants paraules: (G08, 1)
- (35) E dites aquestes paraules tramès-li la dita pilota de plom que portava e donà-**li** en la mà dreta **a ell**, deposant. (G-08, 2)
- (36) e arrenchà la spasa e·ll broquer e lançà-**li a ell**, deposant, dues o tres stoquades. (G-08, 2)
- (37) dix ell que la dita Cathalina **li** dix **a ell**, testimoni: (G-11, 2)
- (39) Li explica que Zúñiga ha demanat un permís llarg al rei per tal de visitar la comanadoria de la Membrilla i anar-**la** a veure **a ella** a València, abans d'anar cap a la cort. (I-06, 4)

- (40) Anit víu a don Sancho, lo qual à pasat sèries diferències ab lo comte de Cosentayna, que l'avia desafiat lo comte **a ell** (I-06, 6)
- (41) Ý, perquè en lo breu que és mester pera traure-**la a ella** no y agés dificultat, no y agés dificultat, demanant-lo sols per a pasar-la a Montesion, per ser claustral, à pensat don Juan, mon senyor, de aver lo jeneral, segons ell ó escriu a vostra senyoria, perquè, una volta la tragésem de aquí a on, estant ella de la manera que sta, no està sens grans perills (I-06, 14)
- (42) après ell vingé así dient que **li** demanaven **a ell** certa cantitats ý que no tenia altra manera per a defensar-se, ý, que aprofitant-**li a ell**, restaria tot l'altre clar per nosaltres ý que en la dilació y avia perill per a ell. (I-06, 16)
- (43) M'espante estremadament, encara que ell confia tant de miser Ubac, que·s rejés per tot lo que **a ell li** par (I-06, 24)
- (44) En les lletres que portava lo jermà del senyor de Manises no y avi[a] res que no·s pogés veure, però **a ell li** à costat car lo camí (I-06, 12)
- (45) Fiu-**la** metre **a ella** al llit, así en casa, ý aquella nit me continuaren les aygües a rajades ý tingí dos o tres ores unes doloretas molt chiques. (I-06, 35)
- (46) Déu **la** in·lumine **a ella** ý a tots los altres que bé és menester. (I-06, 58)
- (47) Ý ara és aribat lo condestable, que **a ell** no **li** basten los dies ni les nits; vuy és estat quatre voltes, ý causa-u que té un negoci de inportànsia sobre certa jurisdicció de uns llocs seus, ý a cada coseta ve a consultar, ý à consell. (I-06, 64)
- (48) Jo u é scrit a s'avía ý l'é detengut **a ell** a'bones paraules fins a cobrar resposta, però XXX no aturarà (I-06, 68)
- (49) Tampoc a don Juan, mon senyor, may li à respost a ninguna lletra ý à-**li** n'escrit moltes, **a ell** ý alguns cardenals ý a l'enbaxador (I-06, 94)
- (50) axí perquè tem que lo treball de anar ý venir a menjar así no fasa mal a don Juan, mon senyor, com perquè sent molta soledat, que **a ell** no·l puc veure sinò a ores furtades ý, pux asò·m falta, tot lo restant no m'és res (I-06, 97)
- (51) Ý, si lo que de así avant s'à de fer en Roma, determinare metre-**lo-y a ell** o a aquell altre solisitador, perquè don Juan, mon senyor, sàpia a qual à d'escruiure sobre aquex negoci (I-06, 98)
- (52) Jo·l servex en tot lo que puc, ý **a ell li** és molt accepte. (I-06, 117)
- (53) Déu nos ne done bona desexida de les dos, que, altrament, may faran sinó fer-**li a Ell** ofenses ý a nosaltres vergoyes. (I-06, 122)
- (54) Ý don Juan, mon senyor, desija molt procurar-los per a mosèn Capeller o que, si **a ell li** resten, que·ls y renunsiàs. (I-06, 142)

- (55) Ý, perquè asò no sabem quant serà ý **a ella li** diuen que dona Laura lo fa molt regalat, voldria que, com lo bisbe tinga ses bules ý prenga criats, lo prengés per patje (I-06, 155)
- (56) Està contenta del resultat del nou aparell per a «cardar els draps» i li agraeix la gentilesa de deixar-**l'**hi provar **a ella** primer. (I-06, 172)
- (57) ý axí à fet un altre art, segons la informació del castellà, molt acertada ý encara **li** par **a ell**, segons m'á dit, que en les que farà après s'afinarà molt (I-06, 175)

Hem buscat els pronoms de primera i segona persona a les *Cartes d'Hipòlita i Estefania* pensant en el fet que en català contemporani alguns dialectes admeten que els pronoms de tercera persona apareguin aïllats en funció d'objecte, tal com passava en català antic, i en què requereixen doblament obligatori amb pronoms de primera i segona persona. Observem que fins i tot en aquest cas el doblament és opcional, i no obligatori, com es mostra a (58) en contrast amb (59) i a (60) en contrast amb (61), tot i que la freqüència de doblament de clític amb les formes de primera persona del singular sembla ser més elevada que la de les formes de tercera persona.⁴

- (58) a. que·s regale com regalaria vostra senyoria **a mi** en semblant nesesitat (I-06, 114)
 b. en lo que toca **a mi** à fet lo que deu ý no à errat sinó contra sí matex. (I-06, 176)
- (59) a. També **me** à donat **a mi** admiració tenir tam prest llet encara que u atribuexc a ser jo tan sangínia ý aver molt que no é parit. (I-06, 7)
 b. Ý confiant que, puix vostra mercè sàpia la veritat del negoci ý la mercè que **m'**ha de fer **a mi** en tenir per recomanat al dit Alçamora (I-06, 131)
- (60) a. Nostre Senyor hi provehexca com ho pot fer ý garde **a vós** ý a vostra muller (I-06, 196)
 b. ý també perquè vostre pare era tan bon home, que jo desige vós siau semblants a ell, per lo bé que a ell volia ý vull **a vós**, ý axí us torne a exortar ab aquesta, que treballeu de semblar-li. (I-06, 196)
- (61) a. ý avisar-m'eu del que aureu tractat ab ells ý de tot lo que ab les altres **vos** scrich **a vós** ý a Bustamante (I-06, 235)
 b. Jo hé desenganat a na Serrana que mire que son fill no llanse la mà en la bèstia ý que, si no la **us** entrega a **vós** en la mateixa hora que arribe aquí, o la bèstia ·s

⁴ La freqüència del doblament de clític amb un pronom de tercera persona és d'un 30% aproximadament a les *Cartes d'Hipòlita i Estefania*. El doblament sembla una opció preferent amb el pronom de primera persona del singular, però la seva freqüència resulta difícil de determinar perquè en un nombre força elevat de casos no queda clar si estem davant d'estructures de doblament de clític o de dislocació a l'esquerra amb clític.

perdia per qualsevulla manera que sia, que no li dexaré traure la roba que é en casa (I-06, 214)

4. *A ELL VS. ELL EN EL CORPUS*

En totes les frases en què hi ha doblament de clític, el pronom tònic va precedit de la preposició *a*, com es pot veure a la secció anterior. A les frases en què el pronom tònic d'objecte apareix aïllat potser que no vagi precedit de preposició, tot i que aquesta és una opció minoritària en el corpus. Compareu els exemples de (62)-(a)-(b) i vegeu també els exemples de (63) a (67).

- (62) a. axí plàsia **a Ell** que u estiga vostra senyoria tant llarc tems com jo desije. (I-06, 37)
b. axí plàsia **Ell** que estiga vostra senyoria molt llarc tems. (I-06, 32)
- (63) Fill, dementre que sie en poder del pare, no·s pusque clamar de son pare, ni demanar **ell** ne metre en pleit, sobre coses famoses ne criminals (F-14, 19)
- (64) En lo dret e en la demanda que és donada o atorgada a alcú per força que li serà feita gitan **ell** de possessió d'alcuna cosa sua, aquell qui n'és gitat deu provar n·dues· coses (F-14, 168)
- (65) Johana, muler de Ramon Piquer, sens destreta ne forzada *que* no fo, confessà *que* ja per n·III· vegades Guillem de Monblanc avie **ela** tolta a son marit (G-05, 5)
- (66) Sí *que* en Fferrer deç Cortal vénc *querelyant* davant la justícia e·ls jurats de Pere Figera, lo qual encaçave Ramon de Fenoses *per* aontar **ela** e *per* robar aquels e·l camín real. (G-05, 55)
- (67) Car, segons ja és dit dessus e pot mils apparer per lo dit procés, les paraules aquelles són generals e no tocants **ells** més que altres advocats, (E-04, 14)

5. NATURALESA [+ HUM] DE ELL

En totes les frases en què hi ha doblament de clític mitjançant un pronom tònic de tercera persona, aquest pronom està associat al tret [+hum], com es pot veure a l'apartat anterior. De totes maneres, el pronom *ell* del català antic pot tenir un antecedent [-hum], tal com s'il·lustra a (68). A les frases en què el pronom tònic d'objecte apareix aïllat, el seu antecedent generalment és [+hum], però la possibilitat de tenir un antecedent [-hum], tot i que és inusual en el corpus, no es pot descartar, com mostren (68), (69) i (70).

- (68) Per totes bese les mans de vostra senyoria mil voltes ý a nostre Senyor fas infinides gràcies que ab tans desatems sia aribada ý estiga vostra senyoria bona; ý no·m maravelle que, ab tanta omitat de tems, la relma·s sia moguda per lo camí que **lo fret** a soles bastava, quant més **ell** juntament ab tanta aygua. (I-06, 7)
- (69) Ý axí estava bellíssima criatura, de manera que no·m resta escrípol que no s'í aja fet tot lo posible en mirar per sa salut ý, per so, vinc a conèxer que és stada sola **voluntat de Déu**, ý, pux axí és, sopleque a vostra senyoria que·s conforme **a ella** ý prenga esta fátiga ab esfors, (I-06, 105)
- (70) En castelló de Mallorques e an Guillem Martina manam-vos que, si lo fet de la filla d'en Verguer és **a sentència**, que aquella donets **ella** absolvent o condemnant segons que per justícia trobarets ésser faedor. (G-01, 30)

6. LA POSICIÓ DELS PRONOMS NO CLÍTICS D'OBJECTE DINS LA FRASE

En el corpus els pronoms tònic d'objecte presenten, en general, una sintaxi d'ordre idèntica a la dels objectes expressats mitjançant sintagmes nominals plens. Cal notar, de totes maneres, que a les frases subordinades finites el pronom tònic de tercera persona es dóna freqüentment en posició preverbal. Vegeu els exemples de (71) a (75). Com que l'ordre OV (sense focalització o dislocació a l'esquerra de l'objecte) es documenta generalment a les llengües romàniques antigues precisament a les frases subordinades finites, la situació que acabem de descriure no és sorprenent. Pagaria la pena determinar quina és la freqüència de l'ordre OV en frases subordinades finites amb objectes no pronominals, tenint en compte que la freqüència de l'ordre OV amb el pronom tònic d'objecte de tercera persona és, en el corpus, de prop del 40%.

- (71) e encara a aquells per los quals **a nós** la requisició del present negoci és estada feita (E-01, 2)
- (72) e façats coses que **a Ell** vinguen en plaer. (E-01, 4)
- (73) e dementre que **a nós** ben vist serà, (E-02, 4)
- (74) La justícia, haüt consell del assesor e dels jurats e prohòmens consellers de la ciutat de València, com **a ell** fos pervengut per fama públich a que en Guillem Mercer, carceller de la presó de València, fahia reembre los presoners qui preses eren en la dita presó (F-12, 63)
- (75) Interrogatus si **a ell** testis són esta[des] dades o trameses letres algunes que donàs a la dita Anthònia. Dix que no. (G-01, 10)

7. EL CATALÀ ANTIC EN COMPARACIÓ AMB EL PORTUGUÈS ANTIC

En els textos portuguesos medievals i també en els del segle XVI es poden trobar pronoms tòpics amb funció d'objecte en frases que presenten estructures de coordinació, com (76), de modificació, com és el cas de la subordinada relativa que es pot veure a (77), o de focalització contrastiva o emfàtica, com a (78).

- (76) E o ermitam seruo de Deus, pois vio **ele** e seus companheiros, e falou com eles muitas cousas, perguntou-os (*Diálogos de São Gregório*. Mattos e Silva 1989: 229)
- (77) Perdi **ela** que foy a rrem melhor das que Deus fez (Afonso Sanches. *Cancioneiro da Vaticana* 21. Dias 1918: 71)
- (78) a. possa bem viver **ty** servyndo e outrem non (D. Duarte, *Leal Conselheiro*. Nunes 1919: 238)
- b. Sojugam **sy** meesmos (Zurara, *Crónica da Guiné*. Said Ali 1919: 460)

En aquests casos en què no s'admet l'aparició del pronom aïllat, l'estratègia més habitual és la que presenten les frases de (76) a (78), la qual contrasta amb l'alternativa exemplificada de (79) a (81) en què hi ha doblament de clític. Les frases amb doblament de clític són poc freqüents des del segle XIII i els pronoms àtons solen ser datius i, en contades ocasions, acusatius.⁵

- (79) e porque se **nos a nos** ho Priol agrauou e se nos queyxou (ano de 1299. Martins 2001)
- (80) outrossy **uos** aforamos **a uos** e a dous amigos apus uosso finamento (...) os nossos cassarellos que forõ lagares que estã àa penna (ano de 1316. Maia 1986: 90)
- (81) E os religiosos **o** olhavam **a ele**, asy como a pastor e padre verdadeiro (*Fundação do mosteiro de Santa Cruz de Coimbra*. Huber 1933: 176)

Pel que fa al que acabem de descriure, el portuguès medieval i el del segle XV s'assemblen, doncs, al català antic.⁶ En portuguès, de totes maneres, les estructures que integren pronoms tòpics d'objecte són de dos tipus: (i) les exemplificades per les frases de (76) a (78), les quals són comparables a les que contenen doblament de clític –com

⁵ D'acord amb els resultats presentats al tercer apartat, en català antic el doblament de clític també és més freqüent amb objectes datius que amb objectes acusatius, com es pot veure a les frases de (30) a (57).

⁶ S'ha de tenir en compte, però, que en portuguès antic els pronoms tòpics d'objecte no van precedits per la preposició *a* a les frases en què no hi ha (però podria haver-hi) doblament de clític –o sia, les exemplificades de (76) a (78). Tal com hem dit a la secció 4, en català antic la preposició *a* apareix de manera general en aquest tipus de frases. L'absència de la preposició és possible, però és molt poc freqüent.

les de (79) a (81); i (ii) les que il·lustren les dades de (82) a (85) en què el pronom tònic no està coordinat, modificat, ni focalitzat, i tot i així sembla possible substituir-lo per un pronom àton (clític) aïllat. Pel que fa als pronoms tònicos que es donen a la primera configuració que hem descrit, sempre tenen el tret [+ hum] i es documenten fins el segle XVI. Quant als que apareixen al segon tipus d'estructures, poden tenir el tret [- hum], com es pot veure als exemples de (82) i (83), i desapareixen dels textos portuguesos al llarg del segle XV o a inicis del XVI.

- (82) Eu dõ pedro soarez dauãdito que esta carta encomendej a fazer **ela** dante homees cõ mas mãos roboro (ano de 1277. Martins 2001)
- (83) damos e outorgamos a foro (...) a nossa herdade de Pineros (...) per tal preyto damos **ella a uos** que lauredes **ella** commo nõ desfalesca per mjngua de laour (ano de 1287. Maia 1986: 137)
- (84) e as Justiças nõ agrauen **eles** cõtra sas forças (séc. XIV. Martins 2001)
- (85) E deuedes dar **a mjn** en todolos dias de mha uyda em cada huu ano por dia de pasqua huu carneyro (ano de 1299. Martins 2001)

Pel que fa al català antic, faltará determinar si les frases amb pronoms tònicos d'objecte aïllats són sempre similars a les estructures de doblament de clític o no. En tot cas, a diferència del que passa en portuguès, el català no manifesta cap mena de restricció pel que fa a l'aparició dels pronoms tònicos d'objecte aïllats fins a finals del XVI (ja que la freqüència del doblament de clític creix considerablement al llarg del segle XVI).

8. RESULTATS PROVISIONALS

Aquesta primera aproximació a les dades del corpus, ens ha mostrat que en català medieval les estructures de doblament de clític competeixen amb estructures en què es dona un pronom tònic d'objecte aïllat. Les dades indiquen, a més, que el doblament de clític és poc freqüent en el període medieval i va adquirint més rellevància al llarg del segle XVI. Aquest resultat s'haurà de confirmar a partir d'un estudi molt més detallat dels casos de doblament de clític del corpus, ja que en ara només s'han examinat tots els casos en què hi ha doblament de clític amb pronoms tònicos de tercera persona (*ell, ells, ella, ellas*).

Tot i que es tracta d'una recerca en progrés i en un estadi molt preliminar, podem afirmar que el català del segle XVI es diferencia del català contemporani pel caràcter

opcional, generalitzat, del doblament de clíctic. El doblament és opcional fins i tot amb els pronoms de primera i segona persones.

A més, podem assegurar que a les estructures en què hi ha doblament de clíctic amb un pronom tònic, aquest sempre va precedit de la preposició *a*. D'altra banda, a les estructures en què el pronom tònic d'objecte apareix aïllat, la presència de la preposició és l'opció més freqüent, però l'absència de preposició també és possible.

Finalment, cal tenir present que el pronom tònic d'objecte de tercera persona (*ell, ells, ella, elles*) pot estar associat a un tret [- hum] quan apareix aïllat, però quan hi ha doblament de clíctic sempre és [+ hum] (d'acord amb el que hem vist a les dades del corpus).